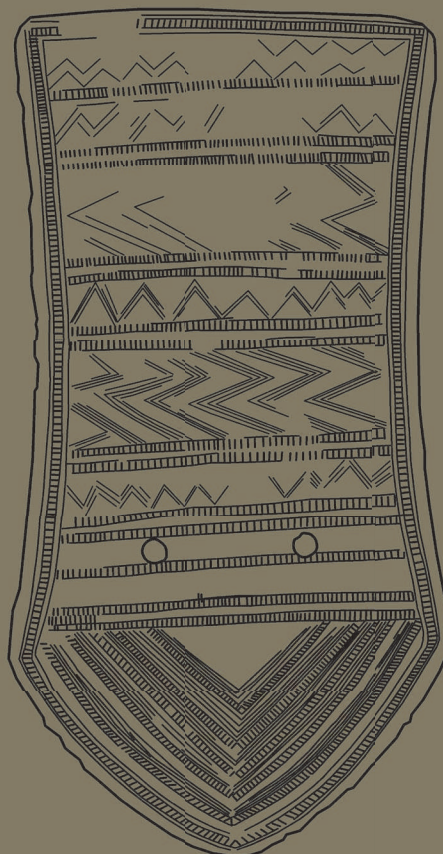

ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKEHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA

ARCHEOLÓGIA 27
ROČNÍK CXI – 2017

ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKEHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA

ARCHEOLÓGIA 27
ROČNÍK CXI- 2017

Bratislava 2017

ANNALES MUSEI NATIONALIS SLOVACI
ZBORNÍK SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO MÚZEA

CXI- 2017
ARCHEOLÓGIA 27

Predseda redakčnej rady/Head of editorial board
PhDr. Juraj Bartík, PhD., Bratislava

Redakčná rada/Editorial Board
Doc. PhDr. Gertrúda Březinová, CSc., Nitra
Mgr. Radoslav Čambal, PhD., Bratislava
PhDr. Beáta Egyházy-Jurovská, Bratislava
PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD., Bratislava
Doc. PhDr. Matej Ruttkay, CSc., Nitra
Prof. PhDr. Stanislav Stuchlík, CSc., Opava
Dr. Eric Vrba, Boston

Zostavovateľ/Edited by
PhDr. Vladimír Turčan

Preklad do nemeckého a anglického jazyka/translation into English and German languages:
REELS, s. r. o., Stephanie Staffen a autori

Publikácia je recenzovaná/publication is reviewed
Grafická úprava /Graphic design
Marianna Lázničková, Erika Mészárosová

Tlač/Print:
Bittner print s.r.o

Vydalo/Published by: Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum, Bratislava 2017

Náklad/Numbers of the copies: 350 kusov

© Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum/Slovak National Museum-Archaeological Museum 2017

ISBN 978-80-8060-414-1
ISSN 1336-6637

OBSAH – INHALT

- 7 TOMÁŠ MICHALÍK: Paleolitické nálezy z Prašníka a Trstína. Príspevok k paleolitickému osídleniu severovýchodnej časti Malých Karpát
- 13 Palaeolithic finds from Prašník and Trstín. Towards a Palaeolithic settlement of the north-eastern part of the Small Carpathians
- 15 ALENA ŠEFČÁKOVÁ: Praveké kresby v jaskyni Domica
- 37 Prehistoric Drawings in Domica cave
- 43 BARBARA DANIELOVÁ: Medená sekera z Hruštína
- 47 Fund eines Kupferbeils aus Hruštín
- 49 ADAM GAŠPAR: Obilné jamy v praveku stredného a dolného Ponitrianska
- 61 Grain pits in prehistory of Nitra region
- 63 JURAJ BARTÍK – TOMÁŠ ZACHAR: Ozdobný štít únětickej kultúry z Gajar
- 77 Verzierter Schild der Aunjetitzer Kultur aus Gajary
- 81 DAVID VÍCH: Pozdne bronzový depot se štítovou sponou z Moravské Třebové
- 87 Spätbronzezeitliche Hort mit Blattbügelfibel aus Moravská Třebová
- 89 PETER ŠIMČÍK: Plasticky zdobená mazanica z Prešova- Nižnej Šebastovej
- 96 Plastisch verzierter Huttenlehm aus Prešov-Nižná Šebastová
- 97 PETER C. RAMSL: Bronze- und eisenzeitliche Gräberfelder in Nordostösterreich: topographische Lage, Strukturen, und geschlechtsspezifische Bestattungsareale anhand von ausgewählten Beispielen
- 107 Pohrebiská z doby bronzovej a železnej v severovýchodnom Rakúsku: poloha, štruktúra a rodové areály na vybraných príkladoch
- 109 RADOSLAV ČAMBAL – IGOR BAZOVSKÝ: Neskorolaténske sídliskové objekty v Bernolákove, okr. Senec
- 130 Spätlatènezeitliche Siedlungsobjekte in Bernolákovo, Bez. Senec
- 133 MIROSLAVA DAŇOVÁ: Rímsky prsteň z Trenčína
- 136 Roman ring from Trenčín
- 137 VLADIMÍR TURČAN: Včasnostredoveké sídliskové objekty z Bernolákova
- 152 Frühmittelalterliche Siedlungsobjekte aus Bernolákovo
- 153 LUCIA PILKOVÁ – PETRA ŠIMONČIČOVÁ KOŇŠOVÁ: Predmety každodennej potreby z Čeboviec – Zeleného hradu (okr. Veľký Krtíš)
- 161 Gegenstände des alltäglichen Bedarfs aus Čebovce – Zelený hrad (Bez. Veľký Krtíš)
- 163 MICHAL PÍREK: Gajary – Posádka vo svetle historických prameňov
- 178 Gajary – Posádka im Lichte historischen Quellen
- 179 MAREK BUDAJ – MICHAL PÍREK: Nálezy z 14. – 15. storočia z hradu Tekovská Breznica
- 192 Funde vom 14. – 15. Jahrhundert von der Burg Tekovská Breznica (Bez. Žarnovica)

KOLOKVIUM

- 197 VLADIMÍR TURČAN: Pätnásty ročník kolokvií k otázkam rímsko-germánskej archeológie
196 Fünfzehnter Jahrgang der Kolloquien zu Fragen der römisch-germanische Archäologie
- 197 ZDENĚK BENEŠ: Doklady výzdoby ozubeným kolečkem (radýlkem) na sídlišti z počátku doby římské v Mlékojedech, okr. Mělník
204 Evidence of Cog-wheel Ornamentation on a site from the beginning of the Roman era in Mlékokojedy, Mělník District
- 205 EDUARD DROBERJAR – RADKA KNÁPEK: K labskogermánské radélkované keramice
212 Zur elbgermanischen Keramik mit Rädchenverzierung
- 213 KRISTIAN ELSCHKEK: Rädchenverzierte Keramik der römischen Kaiserzeit vom südlichen Marchgebiet
222 Radielková keramika z doby římské z jižního Pomoravia
- 223 LINDA KOVÁČSOVÁ – JÁN RAJTÁR: Urny zdobené ozubeným kolieskom z vybraných hrobov pohrebísk v Kostolnej pri Dunaji a v Sekuliach
233 Rädchenverzierte Urnen von ausgewählten Gräbern der Gräberfelder von Kostolná pri Dunaji und Sekule
- 235 JAROSLAVA RUTTKAYOVÁ – MATEJ RUTTKAY: Keramika zdobená radielkom z Ponitria a Požitavia
244 Rädchenverzierte Keramik aus dem Nitra und Žitava Gebiet
- 245 VLADIMÍR VARSÍK: Nádoby zdobené ozubeným kolieskom z kvádskeho sídliska vo Veľkom Mederi
250 Rollradverzierte Gefäße aus der quadischen Siedlung von Velký Meder
- 251 PETR ZAVŘEL: Tečkovaná a radélkovaná výzdoba na keramice starší doby římské z jihočeských lokalit
268 Die Punkt - und Rädchenverzierung auf der Keramik der älteren römischen Kaiserzeit aus den südböhmischen Lokalitäten
- RECENZIE
- 271 Juraj Bartík: Zoja Benkovsky-Pivovarová – Bohuslav Chropovský: Grabfunde der frühen und der beginnenden mittleren Bronzezeit in der Westslowakei. Nitra 2015.
- 273 Skratky časopisov a periodík – Abkürzungen von Zeitschriften und Periodika

K LABSKOGERMÁNSKÉ RADÉLKOVANÉ KERAMICE

EDUARD DROBERJAR – RADKA KNÁPEK

Keywords: *Early Roman period, Elbe-Germanic cultural circle, Bohemia, Moravia, pottery with roulettin***Abstract:** *On Elbe Germanic cog-wheel pottery. Pottery decorated with cog-wheel ornamentation is one of the main characteristics of the Elbe Germanic cultural environment in the early Roman Age, or B1 and B2. The authors present the main aspects and basic problems of this ornamentation to which little attention has been paid to date. The very varied and relatively common cog-wheel ornamentation, particularly in the Czech and German Elbe region, has so far been little studied by science and offers many issues still to be resolved.*

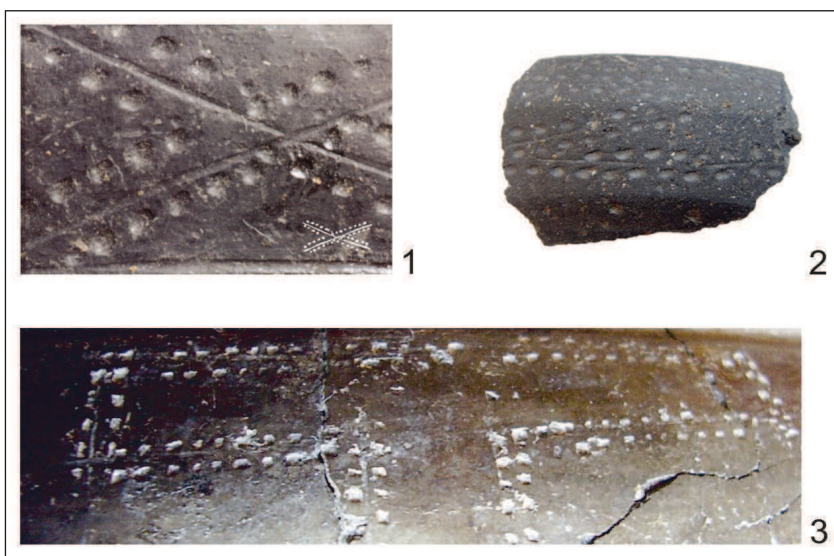
Keramika zdobená radélkovanou výzdobou tvoří jednu z hlavních charakteristik labskogermánského kulturního okruhu ve starší době římské, resp. ve stupních B1 a B2 (např. *Kossinna 1907; Schwantes 1915; Asmus 1938, 27–36; Voigt 1940, 41–52, Taf. IV–VII; Coblenz 1955; von Müller 1957, 16–18; Pernička 1972; Droberjar 1995, 23–24, 35; týž 1999, 49–52*). Tato specifická výzdoba formovaná za pomoci ozubeného kolečka se vyskytuje zejména na jemné v ruce tvarované keramice s tuhovaným povrchem, a to především na terinách. Zcela výjimečně je radélkovaná výzdoba doložena na germánských nádobách točených na kruhu, např. Dingolshausen (*Pescheck 1978, 71, Taf. 63:4*). Kromě žárových hrobů, kde radélkovaná keramika byla používána jako urny, se s ní setkáváme ve střepevém materiálu rovněž na sídlištech. Ačkoli germánská radélkovaná výzdoba představuje velmi výrazný a stěží přehlédnutelný prvek, její zkoumání má svoje úskalí. V krátkém příspěvku chtějí autoři představit hlavní aspekty a základní problémy této výzdoby. Samostatných prací ke keramice zdobené pomocí ozubeného kolečka není mnoho. Obecně můžeme konstatovat, že této problematice je dosud věnována také poměrně malá pozornost. Existují publikace, které popisují a někdy i analyzují tento typ výzdoby především na jednotlivých lokalitách (např. *Reszcyńska 2014; Zavřel 2016, 258–263*). Nicméně velmi pestrá a početná radélkovaná výzdoba zejména v českém a německém Polabí je dosud vědecky nevytěžena a nabízí mnohá témata k řešení.

Germánská radélkovaná keramika se v české literatuře označuje také jako keramika zdobená ozubeným kolečkem nebo keramika s kolečkovanou výzdobou (německy Rädchenverzierung nebo Rollrädchendekor, slovensky radielková keramika nebo keramika zdobená ozubeným kolieskom, polsky ceramika zdobiona kółkiem zębatym).

Hlavní problémy s radélkovanou keramikou lze spatřovat zejména v dokumentaci, ve stavu publikování a v podrobné klasifikaci. Kresba ornamentiky je často velmi nepřesná a z obrázků nelze vždy přesně určit typ výzdoby. Z tohoto důvodu je nutné fotografování keramických fragmentů a zejména detailů výzdoby na celých nádobách. Ideální je pak publikovat obě, t. j. jak kresbu, tak i fotografii.

Druhým závažným nedostatkem je absence podrobné funkční typologie a z toho plynoucí chronologie. Pokusy o vytvoření různých dílčích typologií v hlubší minulosti již byly, ale v zásadě jen lokálního významu (např. *Schwantes 1915; Asmus 1938, 27–36; Voigt 1940, 41–52*). V literatuře se objevila i podrobnější nadregionální typologie (*Pernička 1972*).

Nejlépe sledovatelná je výzdoba na urnách. Velká fragmentarizace sídlištních nálezů příliš nenapomáhá k určení jednotlivých motivů, jelikož výzdoba často uniká pozornosti a někdy je rovněž málo čitelná. K rozpoznání výzdoby je nutné mít dobré osvětlení.

Obr. 1. Výzdoba řadami vpichů: 1 (podle Salač ed. 2008), 2 Třebestovice-Sadská a technikou tzv. hřebenového kolků („Kammstempel“); 3 Třebívlice.

Abb. 1. Verzierung mit Einstichreihen (nach Salač ed. 2008), 2 Třebestovice-Sadská mit der Technik des sog. „Kammstempels“; 3 Třebívlice.

Obr. 2. Příklady technik radélkování: 1–4 tvar otisku radélka, 5–7 velikost otisku radélka, 8–10 kvalita provedení. 1, 10 Tuklaty; 2–6, 8–9 Třebusice; 7 Nová Ves.

Abb. 2. Beispiele der Technik der Rädchenverzierung: 1–4 Form des Rädchenabdrucks, 5–7 Größe des Rädchenabdrucks, 8–10 Qualität der Durchführung. 1, 10 Tuklaty; 2–6, 9 Třebusice; 7 Nová Ves; 8 Mušov „Na Pískách“.

K neméně závažným problémům při určování technických parametrů radélkované výzdoby patří zjištění, kolika řadé bylo radélko a kolikrát bylo vedle sebe použito (kolik obtahů radélka je v motivech). Pro správnou dokumentaci a klasifikaci je toto třeba umět rozpoznat a není to vždy jednoduché. Také se často stává, že dochází k záměně techniky radélkování s řadou vpichů (*Droberjar 2008*, 104–106) nebo s technikou tzv. hřebenového kolku – „Kammstempel“ (*Seidel/Soares da Silva 2001*, 298, Anm. 89, Abb. 4:1–2), které jsou typické pro nejstarší labskogermánskou keramiku, tj. pro ostře profilované (tzv. plaňanské) poháry großromstedtské kultury (obr. 1).

Pro zkoumání labskogermánské radélkované keramiky lze vyčlenit tato hlavní kritéria: techniky radélkování, prvky a motivy, umístění výzdoby na nádobách a typy nádob, chronologie a rozšíření.

Techniky radélkování (obr. 2, 3)

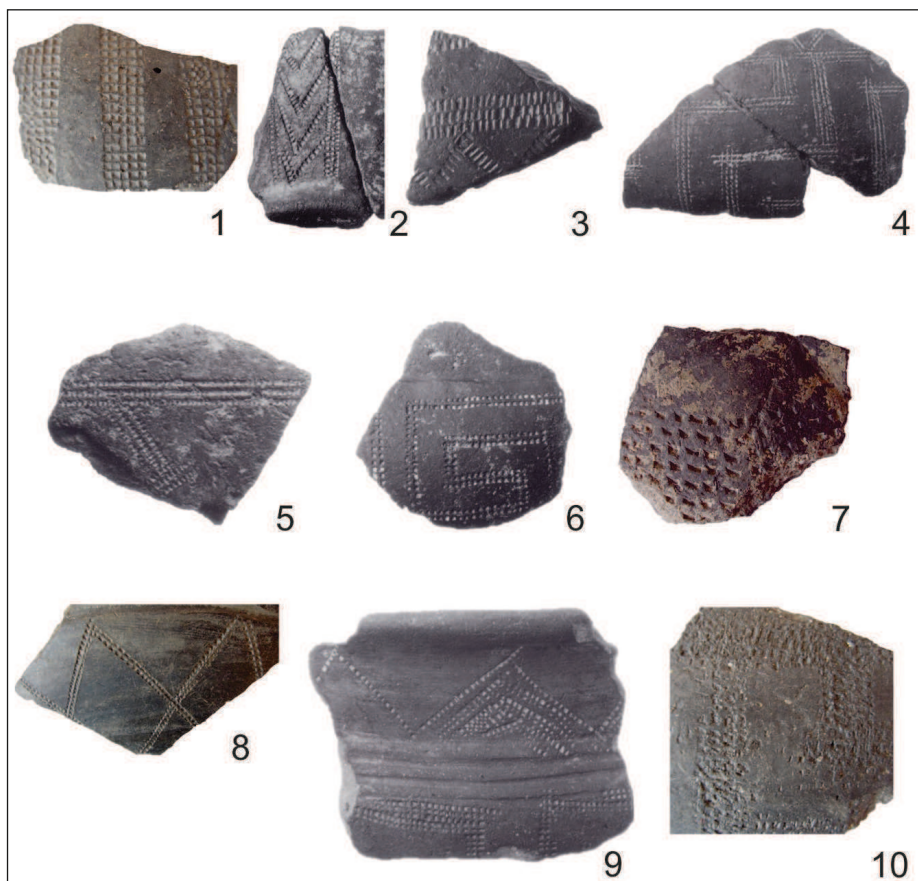
- Tvar otisku radélka (obr. 2: 1–4): čtverec, obdélník, trojúhelník, kosodélník (imitace šňůry).
- Velikost otisku radélka (obr. 2: 5–7): malé mělké otisky (příznačné zejména pro fáze B1a–b), velké hluboké otisky (charakteristické pro stupeň B2).
- Kvalita provedení (obr. 2: 8–10): kvalitní nebo nekvalitní, čitelný nebo nečitelný otisk, pravidelné nebo nepravidelné řady a motivy.
- Počet řad radélka a jejich použití vedle sebe (obr. 3): jednořadé, dvouřadé, třířadé a víceřadé radélko. Důležité je rozpoznat, kolikrát bylo použito vedle sebe – tzv. obtah radélka (1x, 2x, 3x, vícekrát nebo 1–2x, 1–3x použité vedle sebe v řadách). Otisky u víceřadého kolečka jsou těsně a pravidelně vedle sebe. Linie radélka někdy zanechá jednu nebo obě hrany, a to podle intenzity vtlačení radélka.

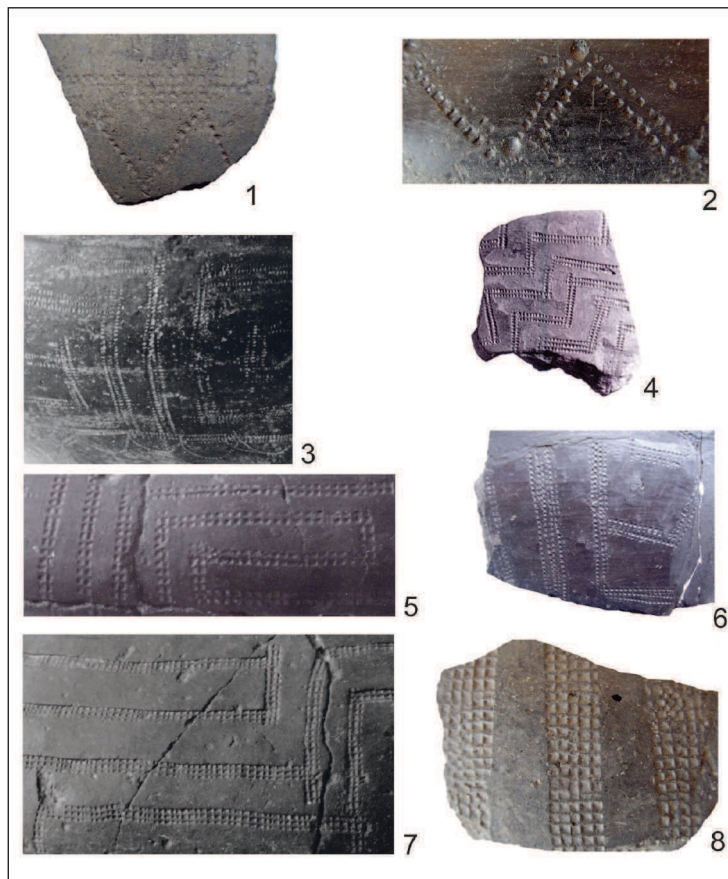
Příklady aplikace radélkované výzdoby:

- jednořadé radélko 1x použité (obr. 3:1)
- jednořadé radélko 2x použité (obr. 3:2)
- jednořadé radélko 1–3x použité (obr. 3:3)
- jednořadé radélko 2–3x použité (obr. 3:4)
- dvouřadé radélko 1x použité (obr. 3:5)
- dvouřadé radélko 2–3x použité (obr. 3:6)
- třířadé radélko 1x použité (obr. 3:7)
- pětiřadé radélko 1x použité (obr. 3:8)

Motivy a kompozice (obr. 4–5)

- Jednotlivé motivy (samostatné nebo v kompozici): meandr, klikatky, svislé linie, svastika, motiv přesýpacích hodin, kruhy, obloučky, různé jiné.
- Kompozice: centrální motiv (meandr), event. s klikatkami a paralelními liniemi. Pravděpodobně existovaly některé výzdobné styly, které byly příznačné pro určité oblasti a regiony, např. šachovnicový motiv („Schachbrettmuster“)

Obr. 3. Počet řad radélka a jejich použití vedle sebe: 1 Přerov nad Labem; 2 Mušov „Na Pískách“; 3, 5, 7 Třebusice; 4 Blučina; 6 Křepice; 8 Tuklaty.

Abb 3. Anzahl der Rädchenreihen und ihre Verwendung nebeneinander: 1 Přerov nad Labem; 2 Mušov „Na Pískách“; 3, 5, 7 Třebusice; 4 Blučina; 6 Křepice; 8 Tuklaty.

v dolním Polabí ve stupni B2 (von Müller 1957, 17, Taf. 3a, Karte 11).

Typologie nádob a umístění výzdoby

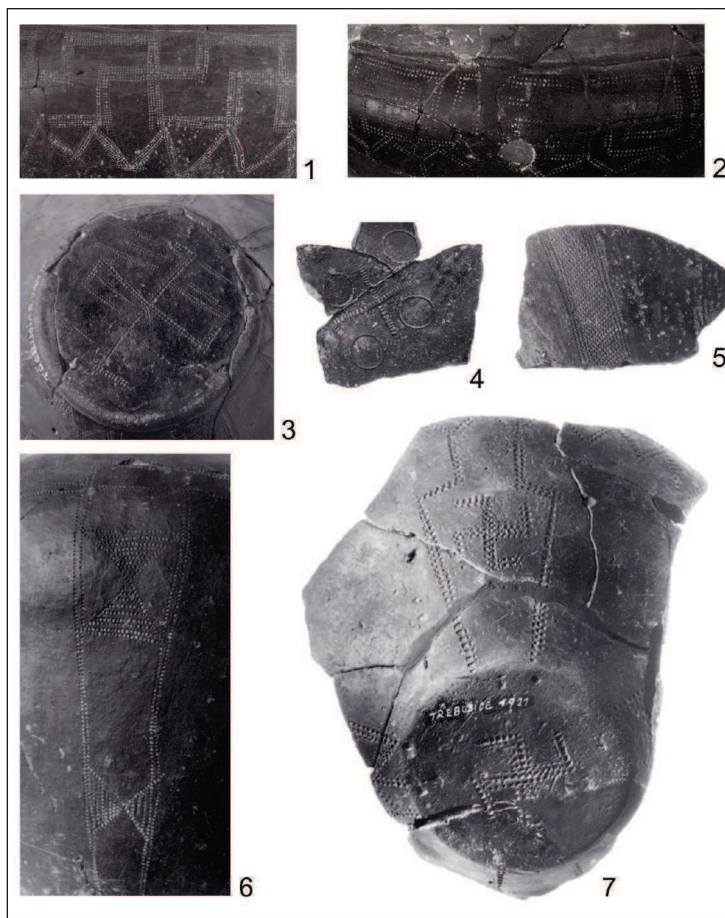
a) Tvary nádob: nejčastěji teriny, výjimečně jiné tvary (např. misky).

b) Umístění výzdoby: na hrdle pod okrajem, na výduti, na dně nebo ve všech uvedených částech nádoby.

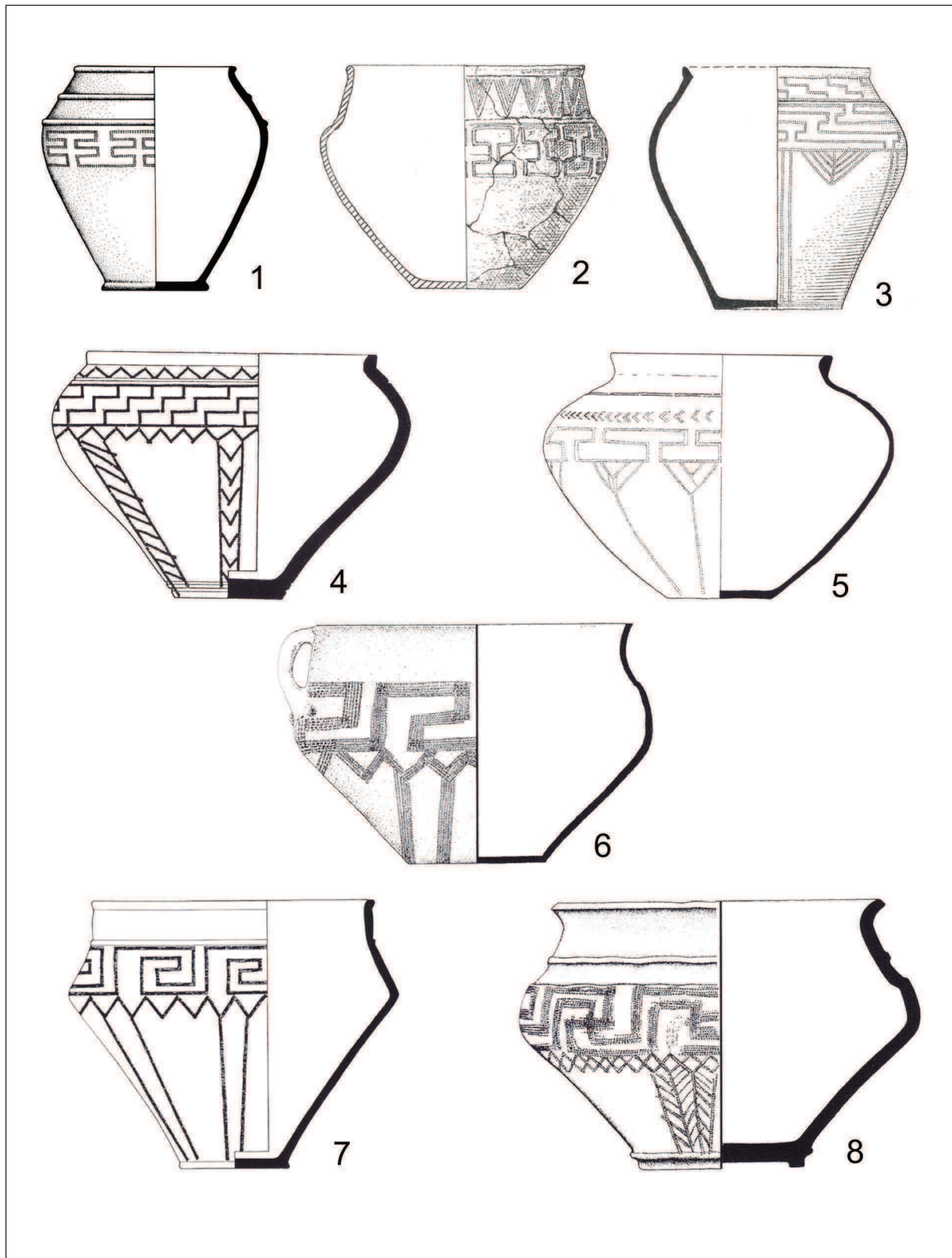
Chronologie (obr. 6)

Počátky radélkované keramiky jsou spatřovány na konci stupně A, resp. v přechodném stupni A/B1 (Eichhorn 1927, 43, 48; Rybová 1956, 220–222; Motyková-Šneidrová 1963, 8, 79; Droberjar 2008, 106–107). Pravděpodobně nejstarší doklad radélkované keramiky je na ostře profilovaném (plaňanském) poháru, který byl použit jako urna v hrobě č. 1/42 v Lékařově Lhotě (obr. 6: 1). Rovněž na některých dalších publikovaných pohárech

by bylo možno předpokládat radélkovanou výzdobu. Zde je ovšem třeba postupovat velmi opatrně, jelikož podle zveřejněných kreseb není vždy možné rozhodnout, zda byla na nádobách použita technika radélkování nebo daleko pravděpodobněji to mohl být tzv. hřebenový kolek. Pokus o výzdobu technikou jednořadého kolečka je patrný na dnu nožky plaňanského pohárku z lokality Sudice na Malé Hané, nejvýhodnějším nálezem tohoto druhu (Droberjar 2014, 257, obr. 5:1). V následujícím stupni B1 je keramik s radélkovanou výzdobou častější. Pro fáze B1a a B1b je charakteristický motiv jedno- až dvouřadého T-meandru (např. Reszczyńska 2014), někdy doplněného dalšími výzdobnými prvky (obr. 6: 4, 5). Od fáze B1c se objevuje klasický meandr s dalšími prvky (obr. 6: 6), který zdomácněl v následujícím období, tj. ve fázi B2a (obr. 6: 7). Právě 2. století je dobou největšího rozkvětu radélkované keramiky u polabských Germánů. Pro pozdní fázi stupně B2 (B2b) a rovněž pro přechodný stupeň B2/C1 je příznačný motiv překříženého tzv. svastikového meandru (obr. 6:8–9). S koncem starší a s počátky mladší doby římské se móda radélkované keramiky postupně vytrácí. Ojedinele ještě přežívá do fáze C1a (obr. 6:11–12), kde již pozorujeme značně rozpadlé a nekvalitně provedené motivy nejčastěji v podobě různých klikatek (Pernička 1972, 84, pozn. 4; Tejral/Jelínková 1980, 401, obr. 9:4; Kolník/Varsik/Vladár 2007, 180, tab. 28: 3; Gall 2014).

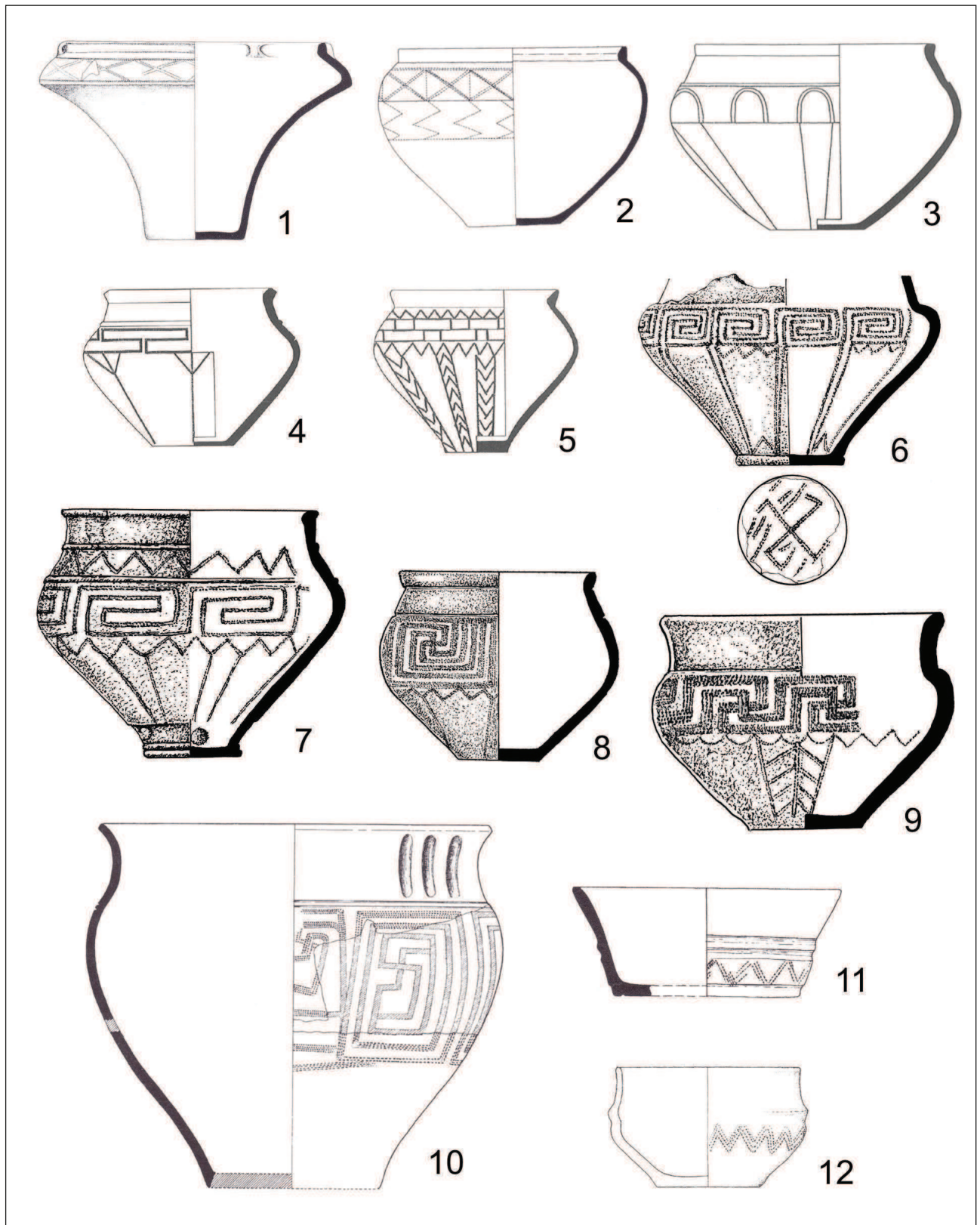

Obr. 4. Příklady vybraných radélkovaných motivů: 1–7 Třebusice. Různá měřítka.
Abb 4. Beispiele der ausgewählten Rädchenmotive: 1–7 Třebusice. Verschiedene Maßstäbe.

Obr. 5. Motivy a kompozice radélkování na terinách: 1 Třebusice, hr. 958; 2 Sládkovičovo, hr. 70 (podle Kolník 1980); 3 Dobřichov-Pičhora, hr. 14 (podle Droberjar 1999); 4 Kostolná pri Dunaji, hr. 25 (podle Kolník 1980); 5 Praha-Křeslice (podle Beneš/Jiřík/Kypta 2006); 6 Lužec nad Vltavou, hr. 92 (podle Kytlicová 1970); 7 Dobřichov-Pičhora, hr. 15 (podle Droberjar 1999); 8 Lužec nad Vltavou, hr. 64 (podle Kytlicová 1970). Různá měřítka.

Abb. 5. Motive und Kompositionen der Rädchenverzierung an Terrinen: 1 Třebusice, Grab 958; 2 Sládkovičovo, Grab 70 (nach Kolník 1980); 3 Dobřichov-Pičhora, Grab 14 (nach Droberjar 1999); 4 Kostolná pri Dunaji, Grab 25 (nach Kolník 1980); 5 Praha-Křeslice (nach Beneš/Jiřík/Kypta 2006); 6 Lužec nad Vltavou, Grab 92 (nach Kytlicová 1970); 7 Dobřichov-Pičhora, Grab 15 (nach Droberjar 1999); 8 Lužec nad Vltavou, Grab 64 (nach Kytlicová 1970). Verschiedene Maßstäbe.

Obr. 6. Chronologie keramiky s radélkovanou výzdobou: 1–3 přechodný stupeň A/B1, 4 fáze B1a, 5 fáze B1b, 6 fáze B1c, 7 fáze B2a, 8 fáze B2b, 9–10 fáze B2b až přechodný stupeň B2/C1, 11–12 fáze C1a. 1 Lékařova Lhota, hr. 1/42 (podle *Zavřel* 1999); 2 Lékařova Lhota, hr. 2/60 (podle *Zavřel* 1999); 3 Dobříchov-Pičhora, hr. 30 (podle *Droberjar* 1999); 4 Dobříchov-Pičhora, hr. 12 (podle *Droberjar* 1999); 5 Dobříchov-Pičhora, hr. 13 (podle *Droberjar* 1999); 6 Třebusice, hr. 425; 7 Třebusice, hr. 715; 8 Třebusice, hr. 325; 9 Třebusice, hr. 533; 10 Křepice, chata V (podle *Droberjar* 1997); 11 Mušov „Na Pískách“, chata III (podle *Droberjar* 1997); 12 Branč, obj. 25 (podle *Kolník/Varsík/Vladár* 2007). Různá měřítka.

Abb. 6. Chronologie der Keramik mit Rädchenverzierung: 1–3 Übergangsstufe A/B1, 4 Phase B1a, 5 Phase B1b, 6 Phase B1c, 7 Phase B2a, 8 Phase B2b, 9–10 Phase B2b bis Übergangsstufe B2/C1, 11–12 Phase C1a. 1 Lékařova Lhota, Grab 1/42 (nach *Zavřel* 1999); 2 Lékařova Lhota, Grab 2/60 (nach *Zavřel* 1999); 3 Dobříchov-Pičhora, Grab 30 (nach *Droberjar* 1999); 4 Dobříchov-Pičhora, Grab 12 (nach *Droberjar* 1999); 5 Dobříchov-Pičhora, Grab 13 (nach *Droberjar* 1999); 6 Třebusice, Grab 425; 7 Třebusice, Grab 715; 8 Třebusice, Grab 325; 9 Třebusice, Grab 533; 10 Křepice, Hütte V (nach *Droberjar* 1997); 11 Mušov „Na Pískách“, Hütte III (nach *Droberjar* 1997); 12 Branč, Objekt 25 (nach *Kolník/Varsík/Vladár* 2007). Verschiedene Maßstäbe.

Obr. 7. Fragментy radélkované keramiky z různých sídlišť ve středních Čechách.

Abb. 7. Bruchstücke rädchenverzierter Keramik von verschiedenen Siedlungen in Mittelböhmen.

Rozšíření

Kromě území labskogermánského okruhu se keramika zdobená radélkovaním objevuje rovněž v okrajových (kontaktních) oblastech (Wołgiewicz 1981, 203, 206, ryc. 81, tabl. XXIX:1–4,6). Čím postupujeme od západu, tj. z německého a českého Polabí dál na východ (zejména do střední Podunají), tím této výzdoby ubývá, což je patrné např. na jižní Moravě (Pernička 1966, 105; Droberjar 1997) nebo v kvádské sídelní oblasti na jihozápadním Slovensku (Varsik 2011, 72–75). Nálezy keramiky s radélkovanou výzdobou mimo labskogermánský okruh jsou zpravidla považovány za importy, např. na území przeworské kultury (Kostrzewski 1921; Hołowińska 1948–49; Blażejewski 2008; Domański 2008).

LITERATURA

- Asmus 1938 – W. D. Asmus: Tonwarengruppen und Stammesgrenzen in Mecklenburg während der ersten beiden Jahrhunderte nach der Zeitenwende. Neumünster 1938.
- Beneš/Jiřík/Kypta 2006 – J. Beneš/J. Jiřík/J. Kypta: Sídelištní a hrobové nálezy ze starší doby římské z Prahy-Křeslic (poloha Ke Štítu). In: E. Droberjar/M. Lutovský (eds.): Archeologie barbarů 2005. Praha 2006, 287–311.
- Blażejewski 2008 – A. Blażejewski: Die Frage der elbgermanischen Besiedlung in Schlesien in der römischen Kaiserzeit. In: A. Blażejewski (ed.): Labor et patientia studia archeologica Stanislaw Pazda dedicata. Wrocław 2008, 139–149.
- Coblentz 1955 – W. Coblentz: Das Gräberfeld von Proszitz. Teil I. Leipzig 1955.
- Domański 2008 – G. Domański: Napływ naczyń ceramicznych na obszar dorzecza Odry i Wysły w okresie wpływów rzymskich. In: A. Blażejewski (ed.): Labor et patientia studia archeologica Stanislaw Pazda dedicata. Wrocław 2008, 151–163.
- Droberjar 1995 – E. Droberjar: Zur Frage der ältesten germanischen und römischen Siedlungsfunde in Mähren. In: J. Tejral/K. Pieta/J. Rajtár (eds.): Kelten, Germanen, Römer vom Ausklang der Latène-Zivilisation bis zum 2. Jahrhundert im Mitteldonauebiet. Brno-Nitra 1995, 21–37.
- Droberjar 1997 – E. Droberjar: Studien zu den germanischen Siedlungen der älteren römischen Kaiserzeit in Mähren. Praha 1997.
- Droberjar 1999 – E. Droberjar: Dobřichov-Pičhora. Ein Brandgräberfeld der älteren römischen Kaiserzeit in Böhmen (Ein Beitrag zur Kenntnis des Marbod-Reichs). Praha 1999.
- Droberjar 2008 – E. Droberjar: K chronologii nejstarších labskogermánských (svébských) sídlišť v Čechách. In: E. Droberjar/B. Komoróczy/D. Vachútová (eds.): Barbarská sídliště. Chronologické, ekonomické a historické aspekty jejich vývoje ve světle nových archeologických výzkumů (Archeologie barbarů 2007). Brno 2008, 99–110.

- Droberjar 2014* – E. Droberjar: Poznámky ke studiu o nejstarší germánské keramice v Čechách a na Moravě. Zbor. SNM. 108, Arch. 24, 2014, 253–260.
- Eichhorn 1927* – G. Eichhorn: Der Urnenfriedhof auf der Schanze bei Großromstedt. Leipzig 1927.
- Gall 2014* – F. Gall: Bemerkungen zur römisch-kaiserzeitlichen Rädchenverzierung in der Altmark. Praehist. Zeitschr. 89/1, 2014, 177–192.
- Hołowińska 1948–49* – Z. Hołowińska: Naczynia z okresu rzymskiego zdobione kółkiem zębatym znalezione w Polsce. Przegląd Arch. 8, 1948–49, 73–83.
- Kolník 1980* – T. Kolník: Römerzeitliche Gräberfelder in der Slowakei. Teil I. Bratislava 1980.
- Kolník/Varsik/Vladár 2007* – T. Kolník/V. Varsik/J. Vladár: Germánska osada z 2. až 4. storočia. Nitra 2007.
- Kossinna 1907* – G. Kossinna: Über germanischen Mäanderurnen. Korrespondenzblatt der deutschen Gesellschaft für Anthropologie 38, 1907, 165–166.
- Kostrzewski 1921* – J. Kostrzewski: Gefäße mit Rädchenverzierung aus Polen. Mannus 13, 1921, 82–87.
- Kytlicová 1970* – O. Kytlicová: Pohřebiště z doby římské v Lužci nad Vltavou (o. Mělník). Pam. Arch. 61, 1970, 291–393.
- Motyková-Šneidrová 1963* – K. Motyková-Šneidrová: Die Anfänge der römischen Kaiserzeit in Böhmen. Praha 1963.
- von Müller 1957* – A. von Müller: Formenkreise der älteren römischen Kaiserzeit im Raum zwischen Havelseenplatte und Ostsee. Berlin 1957.
- Pernička 1966* – R. M. Pernička: Die Keramik der älteren römischen Kaiserzeit in Mähren. Brno 1966.
- Pernička 1972* – R. M. Pernička: K otázkám zpracování nálezů z doby římské a ke klasifikaci kolečkované ornamentice. Časopis Moravského Mus, vědy společenské 57, 1972, 83–103.
- Pescheck 1978* – Ch. Pescheck: Die germanischen Bodenfunde der römischen Kaiserzeit in Mainfranken. München 1978.
- Reszczyńska 2014* – A. Reszczyńska: Ein Beitrag zur Stufe B1 der römischen Kaiserzeit aufgrund der Siedlungsfunde aus Nordwestböhmen. In: B. Komoróczy (ed.): Sociální diferenciacie barbarských komunit ve světle nových hrobových, sídlištních a sběrových nálezů (Archeologie barbarů 2011). Brno 2014, 221–238.
- Rybová 1956* – A. Rybová: Horizont plaňanského typu v sídlištních nálezech v Čechách. Arch. Rozhledy 8, 1956, 206–208, 213, 217–236.
- Salač (ed.) 2008* – V. Salač (ed.): Archeologie pravěkých Čech 8. Doba římská a stěhování národů. Praha 2008.
- Seidel/Soares da Silva 2001* – M. Seidel/M. A. Soares da Silva: Das frühgermanische Gräberfeld von Hatzfeld-Lindenhof. Fundber. Hessen 37/38 (1997/98), 2001, 281–352.
- Schwantes 1915* – G. Schwantes: Zur Entwicklungsgeschichte der Mäanderurnen des Elbgebietes. Prähist. Zeitschr. 7, 1915, 45–67.
- Tejral/Jelínková 1980* – J. Tejral/D. Jelínková: Nové nálezy z doby římské v Brodě nad Dyjí. Arch. Rozhledy 32, 1980, 394–412.
- Varsik 2011* – V. Varsik: Germánske osídlenie na východnom predpolí Bratislavy. Sídliská z doby rímskej v Bratislave-Trnávke a v okolí. Nitra 2011.
- Voigt 1940* – T. Voigt: Die Germanen des 1. und 2. Jahrhunderts im Mittelelbbiete. Halle 1940.
- Wołagiewicz 1981* – R. Wołagiewicz: Grupy kulturowe na pograniczu kręgu nadłabskiego. In: J. Wielowiejski (ed.): Præhistoria ziem Polskich, tom V. Późny okres lateński i okres rzymski. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1981, 200–216.
- Zavřel 1999* – P. Zavřel: Současný stav výzkumu doby římské a doby stěhování národů v jižních Čechách. Arch. Rozhledy 51, 1999, 468–516.
- Zavřel 2016* – P. Zavřel: Labskogermánské osídlení jižních Čech na příkladu lokality Přešovice. Disertační práce (rkp.). Univerzita Hradec Králové. Hradec Králové 2016.

ZUR ELBGERMANISCHEN KERAMIK MIT RÄDCHENVERZIERUNG

EDUARD DROBERJAR – RADKA KNÁPEK

Die Keramik mit Rädchenverzierung bildet eine der Hauptcharakteristiken des elbgermanischen Kulturkreises während der älteren römischen Kaiserzeit, bzw. während der Stufen B1 und B2. Die sehr bunte und zahlreiche Rädchenverzierung ist vor allem im böhmischen und deutschen Elbgebiet wissenschaftlich bisher nicht ausgebeutet worden und bietet viele Lösungsthemen an. Die Hauptprobleme bei der rädchenverzierten Keramik kann man vor allem in ihrer Dokumentierung erblicken, im Publizierungsstand und der detaillierten Klassifikation. Oft kommt es zur Verwechslung der Technik der Rädchenverzierung mit Einstichreihen oder der Technik des sog. Kammstempels, die für die älteste elbgermanische Keramik typisch sind, das bedeutet für die scharf profilierten (sog. Plaňany) Becher der Großromstedt-Kultur (Abb. 1).

Für die Erforschung der elbgermanischen rädchenverzierten Keramik kann man diese Hauptkriterien ausgliedern: die Technik der Rädchenverzierung (Abb. 2-3), Motive und Kompositionen (Abb. 4-5), Platzierung der Verzierung an den Gefäßen und Gefäßtypen, Chronologie (Abb. 6) und ihre Verbreitung.

Die Anfänge rädchenverzierter Keramik werden am Ende der Stufe A verfolgt, bzw. in der Übergangsstufe A/B1. In darauffolgender Stufe B1 ist die rädchenverzierte Keramik öfter vertreten. Für die Phasen B1a und B1b ist das Motiv des ein- bis zweireihigen T-Mäanders charakteristisch (Abb. 6:4-5). Seit der Phase B1c kommt der klassische Mäander mit weiteren Elementen auf (Abb. 6: 6), der in nachfolgender Zeit heimisch wurde, das bedeutet während der Phase B2a (Abb. 6: 7). Für die Spätphase der Stufe B2 (B2b) und auch für die Übergangsstufe B2/C1 ist das Motiv des durchkreuzten sog. Swastikamäanders kennzeichnend (Abb. 6: 8-9). Mit dem Ende der älteren und am dem Anfang der jüngeren römischen Kaiserzeit verschwindet nach und nach die Mode der rädchenverzierten Keramik. Vereinzelt überlebt sie noch in die Phase C1a (Abb. 6: 11-12).

*Doc. PhDr. Eduard Droberjar, Ph.D.,
Katedra archeologie FF, Univerzita Hradec Králové,
droberjar@seznam.cz*

*Mgr. Radka Knápek,
Katedra archeologie FF, Univerzita Hradec Králové,
radka.urbankova@gmail.com*

© SLOVENSKÉ NÁRODNÉ MÚZEUM-ARCHEOLOGICKÉ MÚZEUM
ISBN 978-80-8060-414-1
ISSN 1336-6637